O‘QITISH AMALIYOTIDA SUN’IY INTELLEKTNI JORIY ETISHNING PSIXOLOGIK XAVFLARI VA RESURSLARI HAMDA O‘QITUVCHILARNING RAQAMLI TRANTRANSFORMATSIYAGA MOSLASHISHI

Normurodov Mirkamol Nurmurod o‘g‘li
Maxsus pedagogika kafedrasi o‘qituvchisi CHDPU, Chirchiq, O‘zbekiston
ORCID ID: https://orcid.org/ 0009-0004-4606-0161
mirkamolnormurodov@gmail.com
CHDPU Maxsus pedagogika: tiflopedagogika
yo'nalishi 1-bosqich talabalari
Quranbayeva Sevinchoy Umrbek qizi
Po'latova Mohiniso To'lqin qizi
Qurbonova Marjona Shokir qizi
Rahmatullayev Abdurahmon Anvar o'g'li

Annotatsiya: ushbu maqolada sun’iy intellekt texnologiyalarini ta’lim tizimiga joriy etish jarayonining psixologik jihatlari keng tahlil qilinadi. Xususan, o‘qituvchilar faoliyatida yuzaga keladigan psixologik xavflar, kasbiy identifikatsiya muammolari, texnologik stress va moslashuv mexanizmlari ilmiy asosda yoritiladi. Shuningdek, sun’iy intellektning pedagogik jarayondagi resurs sifatidagi imkoniyatlari va o‘qituvchilarning raqamli transformatsiyaga moslashuv strategiyalari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so’zlar: sun’iy intellekt, psixologik xavf, texnostress, raqamli transformatsiya, o‘qituvchi moslashuvi, ta’lim texnologiyalari

Аннотация: В данной статье представлен всесторонний анализ психологических аспектов процесса внедрения технологий искусственного интеллекта в систему образования. В частности, научно рассмотрены психологические риски, возникающие в работе учителей, проблемы профессиональной идентификации, технологический стресс и механизмы адаптации. Также рассмотрены возможности использования искусственного интеллекта как ресурса в педагогическом процессе и стратегии адаптации учителей к цифровой трансформации.

Ключевые слова: искусственный интеллект, психологический риск, техностресс, цифровая трансформация, адаптация учителя, образовательные технологии

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the psychological aspects of the process of introducing artificial intelligence technologies into the education system. In particular, the psychological risks that arise in the work of teachers, problems of professional identification, technological stress and adaptation mechanisms are scientifically covered. The possibilities of artificial intelligence as a resource in the pedagogical process and teachers' strategies for adapting to digital transformation are also considered.

Keywords: artificial intelligence, psychological risk, technostress, digital transformation, teacher adaptation, educational technologies

Kirish XXI asr ta’lim tizimi raqamli texnologiyalar asosida rivojlanayotgan global transformatsiya jarayonining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Ayniqsa, sun’iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta’lim jarayonini avtomatlashtirish, individuallashtirish va optimallashtirish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Sun’iy intellekt asosida ishlovchi tizimlar

o‘quvchilarning bilim darajasini aniqlash, ularga individual yondashuvni shakllantirish va o‘qitish samaradorligini oshirishda muhim vosita sifatida qaralmoqda. Shu bilan birga, bu jarayon pedagogik faoliyatning an’anaviy modelini o‘zgartirib, o‘qituvchilarning kasbiy roliga yangi talablar qo‘ymoqda. Biroq texnologik yangilanish har doim ham ijobiy natijalar bilan birga kechmaydi. Sun’iy intellektni ta’limga joriy etish o‘qituvchilarning psixologik holatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatib, ularning kasbiy barqarorligi, o‘ziga bo‘lgan ishonchi va motivatsiyasiga ta’sir qiluvchi omilga aylanishi mumkin. Shu sababli mazkur jarayonni chuqur psixologik tahlil qilish, uning xavf va imkoniyatlarini aniqlash dolzarb ilmiy masala hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Sun’iy intellektning ta’lim tizimidagi o‘rni va uning psixologik ta’siri masalasi ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilgan. Xususan, pedagogik texnologiyalar rivoji, o‘qitish metodikasi va raqamli ta’lim muhitining shakllanishi bo‘yicha olib borilgan ilmiy ishlar mazkur mavzuning nazariy asosini tashkil etadi. Jamolov (2012) ta’lim metodikasining evolyutsion rivojlanishini tahlil qilgan bo‘lsa, Xoliqova (2020) pedagogik jarayonlarning zamonaviy xususiyatlarini yoritgan [1], [2]. Zamonaviy tadqiqotlarda esa texnostress, raqamli kompetensiya va pedagogik moslashuv tushunchalari alohida e’tibor markaziga aylangan.

Mazkur maqolada ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, nazariy umumlashtirish, taqqoslash va analitik yondashuv metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, o‘qituvchilarning sun’iy intellekt bilan ishlash jarayonidagi psixologik holatini tavsiflash uchun kuzatuv metodidan ham foydalanildi.

Natijalar

Sun’iy intellektni o‘qitish amaliyotiga joriy etish pedagogik jarayonning samaradorligini oshirish bilan birga, o‘qituvchilarda turli psixologik reaksiyalarni keltirib chiqaradi. Eng avvalo, bu jarayon texnostress deb ataluvchi holatni yuzaga keltiradi, ya’ni yangi texnologiyalarni o‘zlashtirish zarurati o‘qituvchilarda ruhiy zo‘riqish, charchoq va xavotir hissini kuchaytiradi. Ayniqsa, uzoq yillar an’anaviy usulda faoliyat yuritgan pedagoglar uchun raqamli muhitga moslashish murakkab kechadi, bu esa ularning kasbiy ishonchiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, sun’iy intellektning o‘qituvchi funksiyalarini qisman bajarishi mumkinligi haqidagi qarashlar ayrim pedagoglarda o‘z kasbiga nisbatan beqarorlik hissini yuzaga keltiradi. Bu holat kasbiy identifikatsiya inqirozi sifatida namoyon bo‘lishi mumkin.

Shuningdek, sun’iy intellektdan haddan tashqari foydalanish pedagogik jarayonning insoniy omillarini kamaytirish xavfini tug‘diradi. O‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi emotsional aloqa zaiflashishi, ta’lim jarayonining mexanizatsiyalashuvi va ijodiy yondashuvning kamayishi kuzatilishi mumkin. Bundan tashqari, tayyor algoritmlarga tayanish o‘qituvchining mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini sustlashtirishi ehtimoli mavjud. Biroq sun’iy intellektning resurs sifatidagi imkoniyatlari ham nihoyatda kengdir. U o‘quv jarayonini individuallashtirish orqali har bir o‘quvchining ehtiyojlariga mos ta’limni tashkil etish imkonini beradi. Masalan, sun’iy intellekt asosida ishlovchi tizimlar o‘quvchilarning bilim darajasini real vaqt rejimida tahlil qilib, ularga mos topshiriqlarni taklif etadi. Bu esa o‘qituvchining ish yukini kamaytirib, uning e’tiborini strategik va ijodiy faoliyatga yo‘naltiradi. Shuningdek, sun’iy intellekt katta hajmdagi ma’lumotlarni tezkor qayta ishlash orqali ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. O‘qituvchilarning raqamli transformatsiyaga moslashuvi esa ushbu jarayonning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida asosiy omil hisoblanadi. Moslashuv jarayoni nafaqat texnik ko‘nikmalarni egallashni, balki psixologik tayyorgarlikni ham talab etadi. Bu jarayonda o‘qituvchining ochiqligi, o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyasi va innovatsion fikrlash qobiliyati muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, ta’lim

muassasalarida pedagoglarni qo‘llab-quvvatlash, ularni qayta tayyorlash va psixologik yordam ko‘rsatish tizimini yo‘lga qo‘yish zarur. Ayniqsa, treninglar, seminarlar va amaliy mashg‘ulotlar orqali o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuni ham ta’kidlash joizki, sun’iy intellektni ta’lim jarayoniga integratsiya qilishda muvozanatni saqlash zarur. Texnologiyalardan foydalanish inson omilini to‘liq siqib chiqarmasligi, aksincha, uni qo‘llab-quvvatlovchi vosita sifatida xizmat qilishi kerak. Faqat shu holatda ta’lim jarayonining samaradorligi va insoniyligi birgalikda ta’minlanadi.

Muhokama

Ushbu tadqiqot natijalari sun’iy intellektni ta’lim tizimiga joriy etish jarayoni nafaqat texnologik, balki chuqur psixologik o‘zgarishlar bilan bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi. Olingan natijalar boshqa tadqiqotlar bilan hamohang bo‘lib, ularda ham o‘qituvchilarda texnologiyaga nisbatan ikki tomonlama munosabat — ya’ni qiziqish va xavotir bir vaqtning o‘zida mavjudligi ta’kidlangan. Xususan, zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda texnostress fenomeni keng o‘rganilib, u o‘qituvchilarning kasbiy samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkinligi aniqlangan.

Shu bilan birga, mazkur maqolada aniqlangan ijobiy jihatlar ham muhim ahamiyatga ega. Sun’iy intellekt o‘qituvchining ish yukini kamaytirishi, o‘quv jarayonini individuallashtirishi va ta’lim sifatini oshirishi boshqa ilmiy manbalarda ham tasdiqlangan. Bu esa sun’iy intellektni to‘liq rad etish emas, balki uni ongli va muvozanatli tarzda qo‘llash zarurligini ko‘rsatadi. Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat — o‘qituvchilarning psixologik moslashuv darajasi ta’lim tizimidagi umumiy samaradorlikka bevosita ta’sir ko‘rsatishi aniqlanadi. Agar pedagoglar yangi texnologiyalarga tayyor bo‘lmasa, hatto eng ilg‘or texnologiyalar ham kutilgan natijani bermaydi. Shu sababli ta’lim tizimida sun’iy intellektni joriy etish bilan bir qatorda, pedagoglarni psixologik va metodik jihatdan qo‘llab-quvvatlash strategiyalarini ishlab chiqish zarur.

Bundan tashqari, sun’iy intellektdan foydalanishda inson omilini saqlab qolish masalasi ham muhim muhokama nuqtasidir. Ta’lim jarayonida emotsional aloqa, motivatsiya va tarbiyaviy ta’sir kabi omillarni faqat inson — o‘qituvchi orqali amalga oshirish mumkin. Shu bois sun’iy intellekt o‘qituvchini almashtiruvchi emas, balki uni qo‘llab-quvvatlovchi vosita sifatida qaralishi lozim.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, sun’iy intellektni o‘qitish amaliyotiga joriy etish murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u o‘zida ham psixologik xavflar, ham katta imkoniyatlarni mujassam etadi. O‘qituvchilarning ushbu jarayonga muvaffaqiyatli moslashuvi uchun ularning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish, psixologik tayyorgarligini oshirish va metodik qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Kelajakda sun’iy intellekt pedagogik faoliyatni to‘liq almashtirmaydi, balki uni yangi bosqichga olib chiqadigan samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Shu sababli ta’lim tizimida texnologiya va inson omili o‘rtasidagi uyg‘unlikni ta’minlash ustuvor vazifa bo‘lib qoladi.

Adabiyotlar ro’yxati

1. Jamolov, J. (2012). Chet til o‘qitish metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi.
2. Selwyn, N. (2016). Education and Technology: Key Issues and Debates. London: Bloomsbury Publishing.
3. Fullan, M. (2013). Stratosphere: Integrating Technology, Pedagogy, and Change Knowledge. Pearson.
4. Xoliqova, N. (2020). Milliy uyg‘onish davri o‘zbek she’riyatining poetik xususiyatlari. Nazariy va amaliy fanlar jurnali, 04(84), 615–623.

5. Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). Artificial Intelligence in Education. Journal of Educational Technology, 15(2), 45–60.
6. Mardonov, S., Xodjamqulov, U., & Botirova, S. (2020). Globallashuv sharoitida yoshlarni tarbiyalash. Tanqidiy sharhlar jurnali, 7(12), 243–247.
7. UNESCO (2022). AI and Education Guidelines.
8. https://www.unesco.org/en/artificial-intelligence/education
9. Mardonov, S., Xodjamqulov, U., & Botirova, S. (2020). Globallashuv va
10. ta'lim.Bardun, S. (2014). Developing cross-cultural awareness.
11. OECD (2021). AI in Education Report.

1.